

Vrijdag 24 december 1915 – ochtendeditie

Geïnterneerden.

Te Eindhoven worden vandaag 50 geïnterneerde Belgen aan de Philipsfabrieken te werk gesteld.

Londen, 23 december. Officieel bericht uit het Britse hoofdkwartier: Vanochtend in de vroege heeft de vijand een mislukte aanval met handgranaten op een van onze posten bij het bos van Ploegsteert gedaan.

De dag is helderder geweest dan voorgaande dagen, derhalve is de artillerie in actie geweest, aan onze kant meer dan aan die van de vijand.

Wederopbouw: Addenda (KVdW).

Brussel, 20 December.

In twee reeksen brieven reeds - de laatste maal in oktober jl. - heb ik u over het heropbouwen van geteisterd België geschreven: ge ziet, dat ik er nog niet over ben uitgepraat. Misschien, ik geef het toe, kunt ge al elders gelezen hebben wat ik meen u nog verschuldigd te zijn: ge krijgt zoveel onder ogen dat mij, bezette, onthouden blijft. Gedenk echter, bij eventuele herhalingen, dat ik mag spreken uit persoonlijke ervaring, die voor de best opgebouwde theorie toch steeds welkome hulp is; en dat anderdeels de beste inzichten der wereld het dikwijls afleggen waar ze onder gedaante, onder de wezenlijkheid van een gebouw, worden gebracht. En nu juist, dat ik van de wederopbouw van onze dorpen wilde spreken, onderwerp dat ik tot hiertoe niet heb aangeroerd, kan ik bij ondervinding verklaren wat er soms in wezenlijkheid van terecht komt.

Dit wil ik u een volgende maal aantonen. Laat ik thans even beginnen met de vermelding, die mijn excuus is, van de redenen, die mij heden tot onderwerp de heropbouw zo van Vlaamse als Waalse dorpen deed kiezen. Gij moet weten: op tien in België vernielde gebouwen, zijn er van zes tot negen landelijke, al naar gelang de streek waar zij zich bevonden. Maar dat ontzaglijk getal alleen is niet de enige reden om een bijzondere aandacht aan het geteisterde platteland te wijden. In vele dorpen ging het heel anders toe dan in de meeste getroffen steden: deze laatste zijn nergens geheel vernield, wat dikwijls het geval is met landelijke gemeenten, en dan voor de wederopbouwer ook geheel andere opgaven meebrengt. Verder gebeurt het nogal zelden, dat daar met andere historisch archeologische gegevens is rekening te houden, dan de plaatselijke bouwtraditie, hetgeen zo niet meer, dan toch een andere vrijheid meebrengt. Er is eindelijk, dat hier meer dan elders kan geïnnoveerd inzake hygiëne, zonder dat het plaatselijk karakter van de bouwkundigen stijl, door Berlage zo hoog om zijn eeuwenoude gepastheid geroemd, er maar in het minst mag worden door geschaad. - Dit moge voldoende zijn als pleitrede voor het goede recht van dit briefje; het geeft tevens, gedeeltelijk althans, de bestanddelen aan van het probleem.

Er bestaat over het onderwerp een uitgebreide literatuur. Gij weet beter dan ik, al wat men in Holland gedaan heeft om belangstelling te wekken voor de plattelandswoning. Die belangstelling is in andere landen algemeen: zij houdt immers verband met boerenkunst, thans zozeer in de mode, en waar Engelse als Duitse tijdschriften heel wat over gebracht hebben. Ten onzent kunnen wij wijzen op het aardige boekje van Stijn Streuvels over "de landsche woning in Vlaanderen", en verder op een hele bibliografie van meer technische aard, die, oordeelkundig gebruikt, zeker van het grootste nut kan zijn.

Deze literatuur nu is van het grootste belang, waar zij doorgaans in de landelijke architectuur een zo zuivere stijlcontinuïteit vertoont, verschillende alleen zo naar de materialen die de bodem natuurlijk oplevert, de ligging zelf van die bodem in breedte en lengte, op de vlakte of aan de rivier, aan het woud, in het dal of op de hoogte, als naar de aard der bezigheid van de bewoners. Pirenne getuigt er ergens van, dat de hoeveaanleg van sommige oer-Belgen van voor de Romeinse inval niet verschilt van de tegenwoordige. Kwestie van logica, meent Berlage, die wel zal gelijk hebben.

Het geeft onmiddellijk het eerste principe aan, bij eventuele wederopbouw op het land te volgen. De opgave is echter veel meer ingewikkeld dan ze, aldus gesteld, zou kunnen doen denken. Niet alles immers op het land behoort tot de oorspronkelijke landstijl. Allerlei gebouwen kunnen er als onafhankelijk van worden beschouwd, als, bijvoorbeeld, kerk, school, enz., al behoren zij nochtans tot een heterogeen complex waarmee zij hebben te harmoniseren, - hetgeen niet altijd het geval is tegenwoordig. En dat maakt de zaak al wat ingewikkelder. Gaat men nu verder na, wat, in het geval dat ons bezig houdt: het herstellen van het Belgische platteland, praktisch te doen valt, dan eerst leert men begrijpen dat men met theorie al niet heel ver komt, en dat een aantal vraagstukken, van wegenis o.a., ze komen bemoeilijken.

Wat immers werd onder de oorlog op het platteland beschadigd of vernietigd? Soms blijft van het ganse dorp of gehucht niets over, en zelfs nauwelijks puinen. Dikwijls is het de kerktoren die hoofdzakelijk leed, gemakkelijk mikpunt immers en uitkijkpost. Ofwel zijn het gemeentegebouwen (school, gemeentehuis, enz.), die als versterking dienden en aldus te lijden kregen. Elders heeft men hele wijken van "kleinwoonsten" platgelegd, waar zij in de lijn der operaties lagen. Eindelijk waren het de omwalde hofsteden, die tot een fort werden ingericht, en daaronder niet weinig kwamen te lijden. - Ik haal deze

onderscheiden gevallen met opzet en systematisch aan; zij immers bieden telkens een andere zijde van het heropbouwvraagstuk aan, en tonen het ingewikkelde ervan.

Het eerste geval, dat van totale of gedeeltelijke vernieling, plaatst ons voor een vraagstuk, dat niet louter architecturaal is. De aanleg van dorpen is wel niet het gevolg van toeval; het verbouwen echter der dorpen, hun vergroting, het veranderen van noden en bezigheden, het invoeren van een of andere industrie, de verarming van deze of gene wijk: allemaal factoren, die wijziging in de ligging wenselijk kunnen maken, als de grote wegenis ze niet reeds eist. Bij het bouwen wordt de eerste vraag er dan ook een van rooiing, en de stijlkweslie, eenmaal als natuurlijk aangenomen dat ze berusten zal op plaatselijke traditie, komt te staan in het licht van nieuwe perspectief, van bredere straataanleg, van de mogelijkheid van een heterocliete omgeving (fabrieken, stapelplaatsen, enz.).

Gaat het om een beschadigde of vernielde kerk, dan rijst allereerst de vraag naar de kunstwaarde van die kerk. Is die kunstwaarde gering of nul, dan kan men zich weer afvragen of zij dient opgetrokken zoals ze vroeger was, zelfs als ze in stijlharmonie met de overige gemeente stond; immers, er kan zich voordoen dat de kerk te klein was geworden, en dat bij herbouw de voorgenomen vergroting geen voet meer houdt dan met de oorspronkelijke bouwde (waar hier tevens de vraag van stijlvernieuwing bij kan komen).

Het is vooral bij het herbouwen van "kleinwoonsten", werkmanshuizen dus en kleine boerderijen, dat men af te rekenen zal hebben met de moderne gezondheidsleer, om die dan weer in overeenstemming te brengen met het regionale bouwtype; hetgeen te kampen zal hebben met eigenaardige omstandigheden die zich in een stad niet voordoen.

Wat gemeentegebouwen betreft: hier zal de wijziging wel noodzakelijk het radicaalste zijn, hetgeen de opgave terdege vergemakkelijkt. Immers vele van die gebouwen zijn betrekkelijk jong, en danken daar juist hun lelijkheid aan. De meeste daarvan zijn gebouwd in een tijd, dat voor een plichtbewust buitenburgemeester het summum der bouwkundige schoonheid de stijlloosheid was der huizen die men toenmalig in de stad maakte: iets dus dat op het platteland niet hoorde, en bovendien lelijk was. Tenzij voor zulke dorpsoverheid kwezelgotiek het ideaal was voor, laat ons zeggen: de plaatselijke politiegelegenheden ... Hier nu kan regionale architectuur hoogtij gaan vieren; evenals bij herbouwen, trouwens, van de vernietigde Zwitserse hutten, Engelse cottages, Scandinavische verblijfsoorden, Münchener landhuizen, of, eenvoudig, degelijke en grootstedse herenverblijven, die de omstreken van onze grote steden verdacht en onveilig hadden gemaakt.

Wat de grote, machtige pachthoven en boerderijen aangaat: die bouwen zichzelf weer op; hier immers heerst als opperste meesteres de logica der noodzakelijkheid; hier kan de bouwmeester zich gerust overleveren aan het instinct van de boer, die alles, als hij maar een echte boer is gebleven, - die de grote lijnen in hoogte en in breedte bepalen en afbakenen zal naar de wil van het ras. En daar zijn stijlbijzonderheden niet zo heel veel bij ...

Ziedaar hoe, naar ik meen, het vraagstuk van de wederopbouw van onze dorpen zich voordoet. Hoe wordt het nu opgelost? Wat ik hieromtrent kan mededelen is voor een volgende brief.

De correspondent van de Vlaamsche Stem te Havre seinde woensdag:

Ik was in de gelegenheid heden een der meest gezaghebbende leden van de Belgische regering te spreken. Op mijn vraag of de onlangs in omloop gebrachte geruchten omtrent het aftreden van de helft van de tegenwoordige ministers enige grond hadden, werd mij geantwoord, dat deze geruchten geheel uit de lucht gegrepen zijn.

Veroordelingen in België.

Blijkens een bekendmaking van generaal von Huene, de Duitse gouverneur van Antwerpen, opgenomen in Het Vlaamsche Nieuws, zijn bij vonnis van een veldgericht van 14 dezer veroordeeld:

Baron Maurice Fallon, uit Brussel, omdat hij getracht heeft de grens te overschrijden zonder paspoort: tot 5 maanden gevangenis.

Jacques Guiot, werktuigkundige, uit Brussel, en Theodoor Wathelet, werktuigkundige, uit Brussel, omdat zij getracht hebben ongeoorloofd de grens te overschrijden: ieder tot 8 maanden gevangenis.

Om aan de voornoemden hulp verleend te hebben om de grens ongeoorloofd te overschrijden: Pauline François, echtgenote van een bankbeheerder, en Herman Van Halteren, advocaat, beiden uit Brussel, ieder tot 8 maanden gevangenis; Paul Vandermeersche, nijveraars uit Brussel: tot 6 maanden gevangenis; René Guiot, schoolbestuurder uit Brussel: tot 5 maanden gevangenis.

De heer François, die naar wij in ons ochtendblad van 12 dezer hebben medegedeeld, tegelijk met zijn echtgenote in hechtenis was genomen, is vrijgesproken.

Vrijdag 24 december 1915 – avondeditie

Le ventre de Bruxelles (KVdW).

Brussel, 19 December.

Ge eist van mij afdoende inlichtingen over wat te Schaarbeek in zake tekeergaan der aardappelcrisis, en wat daar mee in betrekking mocht staan, gedaan werd. Schaarbeek in deze zijnde voorbeeld, zo niet maatstaf, van wat ook elders gebeurde. Deze inlichtingen: hier zijn ze.

Weet dan eerst, waarom ik nu juist Schaarbeek als voorbeeld koos. Het is niet omdat deze voorstad de voornaamste van het Brusselse agglomeraat is; al is zij, voor het bevolkingscijfer, de vijfde gemeente van het land (zij komt hierin onmiddellijk na Gent); al biedt de zeer grote uitgestrektheid van haar grondgebied een gelukkige verscheidenheid aan landbouwgronden als aan nijverheidsgebouwen; al vindt men dientengevolge haar bevolking gelijkmatig verdeeld over alle maatschappelijke standen, hetgeen alles te samen van Schaarbeek maakt als een overzichtelijke staalkaart van Gross-Brüssel's samenleven: het zou in mijn ogen, en ook allicht in de uwe, geenszins voldoende mogen heten om beschouwd te worden als het toonbeeld van wat zoal gedaan werd om in de voedingsnood van België's hoofdstad te voorzien. Het doet zich nu echter voor, dat Schaarbeek er zich op beroemen mag, in deze inderdaad toonbeeld en voorbeeld geweest te zijn; haar bestuur is namelijk alle andere in het verstrekken van hulp voor geweest, en de wijze waarop het dit gedaan heeft, werd zo goed als ongewijzigd door de andere gemeentebesturen, en ook door het "Comité central pour la culture des terrains inoccupés" - het hoofdbestuur dat zich voor de zeventien gemeenten van Gross-Brüssel met de zaak bezighoudt -, dankbaar nagevolgd. Voeg daarbij, dat de wethouder voor openbare werken te Schaarbeek, die de spil van gans deze toonaangevende organisatie mag heten, een oud-journalist is (het journalisme leidt

immers tot alles, ... als men er maar op tijd uittreedt), de volijverige Franz Fisher namelijk, die voor zijn confrères van gisteren, die waarschijnlijk zijn confrères van morgen zijn, steeds de gediensigste der voorlichters is. En dit was natuurlijk een reden te meer om hem eens terdege lastig te gaan vallen met de vraag, in wat Schaarbeek zich dan zo bijzonder onderscheiden had. En nu steek ik het niet onder stoelen of banken: Franz Fisher heeft ook ditmaal zijn goede reputatie eer aangedaan. Zodat ik zonder achterdocht mijn mededelingen kan beginnen, na de werkzame wethouder uw aller dank over te hebben gebracht.

Nauwelijks was de oorlog over ons arm land losgebroken; nauwelijks was Brussel bezet, of Schaarbeek zag naar de middelen uit om de hongersnood die, om al de redenen welke gij kent, voor de uitgebreide arbeidersbevolking der gemeente dreigde, te keer te gaan. Ik zegde u hierboven, dat Schaarbeek zeer uitgestrekt is. Een goed deel van dat grondgebied lag braak: van lieverlede kwam men tot de bedoeling, die braakliggende terreinen te gebruiken tot het kweken van aardappels. Onmiddellijke opbrengst was echter niet te verwachten, vermits het zelfs voor het planten te vroeg was. Toen ging men op koop; zodat men onder de belegering van Antwerpen reeds, en terwijl het Duitse leger op slechts enkele kilometers van Brussel stond, de afgevaardigden der gemeente tot op minder dan een kwartier afstand van de vuurlinie knollen kon zien afkopen van de verschrikte boeren, die, te die tijd minder schraapzuchtig dan thans, al heel blij waren hun pas opgedane oogst op die wijze kwijt te geraken; zodat Schaarbeek goede zaken deed, of beter de Schaarbeekse bevolking, die op die wijze van de gemeente aardappelen kopen kon ad acht frank per honderd kilo. Wat het gemeentelijke en particuliere braakland betreft: de oorspronkelijke gedachte was, het, na afspraak eventueel met de eigenaars, in regie uit te baten. Werkloosheid was echter in ruime mate uitgebroken;



het kon dus evenveel moreel als feitelijk nut hebben de gedwongen stakers op een eigen plekje grond, dat ze bebouwen zouden tot hun eigen profijt, bezig te houden. Zo besloot men dan, alleen de grootste partijen land, ik bedoel de meest uitgestrekte, in regie te bewerken, en aldus geschiedde voor een gezamenlijke oppervlakte van drie hectaren en zes aren; terwijl de kleinere gronden, in loten verdeeld van vijf tot tien aren (grondslag is: vijf aren), aan de armen ter beplanting gratis werden afgestaan. Op die wijze kwamen bij de negentien hectaren onder de spade van vrije en tijdelijke landbouwers, allen geplaatst onder het toezicht van een comité, dat men, buiten het dagelijks beheer dat door Fisher was voorgezeten, hoofdzakelijk onder deskundigen gekozen had.

Dit was alles reeds gedaan, toen in het voorjaar 1915 het “Comité central pour la culture des terrains inoccupés”, onder auspiciën van het grote “Nationaal comité voor hulp en voeding”, tot stand kwam. De erin betrokken gemeenten, aan dewelke de grootst mogelijke autonomie toegestaan werd, zoals Belgisch gebruik het wil, volgden Schaarbeek in zo goed als alles na. Schaarbeek zelf zag zich bij zijn toetreding tot het “comité central” in deze zin gebaat, dat het aan zijn kolonisten het hulpgeld van één frank per are, door dat comité verstrekt, uitbetalen kon, waar het één frank uit eigen zak aan toevoegde. Het regiestelsel mocht niet iedereen bevallen: er werd afgesproken, dat de aldus gebruikte gronden nog alleen als proef- en demonstratieveld, ten behoeve der ondersteunde bebouwers zouden dienen: zo zou men ze in allerlei beplantingen inwijden, waartoe ook lezingen werden gehouden en praktische brochures werden uitgedeeld.

Want het meest opmerkenswaardige is: de meeste aanvragen naar grond kwamen niet, zoals men verwachtte zou, van lieden die met de aarde en haar bebouwen vertrouwd zijn: vooral stadswerklieden, en onder deze de meer ontwikkelden, als daar zijn typografen en

tramconduceurs en zelfs kleine bedienden, betoonden belangstelling in de onderneming, met gevolgen, die van hun zorg en liefde de beste getuigenis zijn. Daartoe door het gemeentebestuur aangemoedigd, oefenden deze lieden voor hun perceeltje grond zelf de politie uit: iedere groep van aan elkaar palende terreinen koos zich daartoe een afgevaardigde, die de bevoegdheid kreeg van de burgerpolitie; en welke uitmuntende resultaten men met dit stelsel van vrij zelftoezicht bekwam, moge blijken uit het feit, dat men, niettegenstaande de heersende armoede, slechts een twaalfstal delicten heeft aan te stippen in al de lange tijd, dat het werk nu reeds bestaat. Het morele resultaat mag men dus wel uitstekend achten: de terugkeer tot de aarde heeft velen van luiheid afgehouden en de weg van de herberg afgeleerd. Er dient gezegd, dat al gedaan werd, wat ontmoediging of weerzin kon voorkomen. Zo schonk men aan de armsten zaden en, waar de staat van de grond het vroeg, ook meststoffen: aldus belette men afgunst voor plantsoenen van meer gegoeden, die hun grond al het nodige geven konden. Ook kon bij de kolonisten de vrees bestaan, dat men hun vrucht van hun arbeid ten behoeve van de Volkssoep afnemen zou: men gaf hun echter de verzekering, dat zij niet alleen alles behouden zouden wat ze zelf gekweekt en gewonnen hadden, maar dat de schade, die ze leden door het niet krijgen van aardappelen, als de andere behoeften, zou worden vergoed door andere waren ter zelfde waarde.

En aldus zijn ook de materiële resultaten ongemeen. Men berekent, naar zijn eigen opgave, die wel beneden de waarheid zal zijn, dat iedere landbouwer - en er zijn er te Schaarbeek niet minder dan 717: één tiende van de werklozen - op zijn vijf aren grond iets als driehonderd kilo aardappelen heeft opgedaan, behalve, natuurlijk, allerlei andere groente (iedere are van de in regie ondernomen grond gaf twee honderd vijftien kilo per are, alleen aardappelen). Hoe tevreden de bebouwers trouwens zelf zijn, blijkt hieruit, dat de

aanvragen naar grond voor het volgende seizoen nu reeds negenhonderd bedragen, zodat de gemeente naar nieuwe gronden heeft moeten uitzien, die ze gevonden heeft: volgend jaar komen er vijf hectaren bij. Welke betekenis deze liefde voor de landbouw bij stedelingen voor de toekomst heeft, zal ik hier niet bespreken; hoe verheugend zij is, zult gij zo goed inzien als ikzelf.

Dit merkwaardige succes - dat zich trouwens uitstrekt over de gehele agglomeratie, natuurlijk in verhoudingen die van de beschikbare gronden afhangen; aldus hebben in het geheel 3966 gezinnen er een kleine 174 hectaren bebouwd -, dit succes is voor de gemeente een zeer welkome verlichting bij hun armenzorg. En tevens een gelukkig iets voor de burgerbevolking, die aardappelen koopt, vermits op die wijze de algemene voorraad te groter blijft. Voor zulke voorraad had, zoals ik u zegde, Schaarbeek eveneens van bij het begin van de oorlog gezorgd. In de ruime stapelplaatsen, waar zij over beschikte, lagen de knollen in zulke hoeveelheden, dat daar tot voor enkele weken de heersende aardappelangst er voor de inwoners een mythe was. Toen echter werden de voortbrengende boeren voor Schaarbeek al even onwillig als voor iedereen. Terwijl het intussen tijd werd, aan nieuwe bevoorrading te gaan denken. Men speelde er echter korte metten mee. De Schaarbekenaars, die onder de algemene aardappelduurte niet hebben behoeven te lijden, mogen ook verder op beide hun oren slapen, - als, wel te verstaan, hun dit kunststukje lukt. De Schaarbeekse politie geneert zich niet, de voorraden, die door de gemeente komen te trekken, eenvoudig op te eisen, natuurlijk tegen gereed geld, maar even natuurlijk tegen niet meer dan de vastgestelde prijzen. Verder is een afgevaardigde van de zeventien Brusselse gemeenten naar Holland weg, om opkoppingen te doen: wel een heel goed middeltje om de aardappelen van eigen bodem uit de grond te doen komen, waar zij verborgen zitten onder bieten of snijkoren; en van die Hollandse knollen krijgt Schaarbeek natuurlijk

ook zijn rechtmatig deel. En daar is eindelijk de nieuwe hoofdvorraad, nog nauwelijks aangesproken, van niet minder dan negenhonderdduizend kilo, waar slechts tweehonderdduizend kilo voor de volksvoeding van bestemd zijn, zo dat al de rest aan de burgerij kan worden verkocht tegen twaalf centiemen het kilo, allerlaagste der tegenwoordige prijzen, ad vijf kilo per week en per gezin van twee mensen, en tien kilo voor het dubbele en meer.

Aldus staan de zaken in het gezegende Schaarbeek. Ik koos het, zegde ik, als toonbeeld der andere gemeenten van het Brusselse agglomeraat, niet nog zozeer vanwege het initiatief, dan omdat het werkelijk navolging, en zo goed als overal, gevonden heeft. Wie in de andere gemeenten onder de duurte op ingrijpender wijze geleden heeft, zal te inniger de weldaad smaken der ingestelde reglementering. Wij zijn er nu eenmaal aan toe, dat wij nog moeilijk buiten gemeentemonopolisering kunnen: alle vrijheid is in deze tijd immers gering, en dan mogen wij wel dankbaar zijn, dat de opgelegde verknechting vervat is in de beste vorm, - al lijdt nu ook de vrije concurrentie onder die vorm het meest.

Verscheidene voorsteden van Brussel hebben Schaarbeek's voorbeeld in de aardappelhandel gevolgd, onder andere het volkrijke Molenbeek. De maatregel zal, het lijdt geen twijfel, algemeen worden. En dan vraag ik mij af, wat de boeren met hun gedeprecieerde waar gaan geworden. Nu reeds is de geboden aardappelling begonnen: het hangt van de verdachte opkopers af, dat zij ja dan niet opeising wordt. Intussen ben ik over onze aardappeletende toekomst vrij gerust.

Nu vooral, dat ik er een zo lange, vervelende brief aan gewijd heb ...

De gouverneur-generaal aan het woord.

Onze correspondent schrijft uit Brussel:

Baron von Bissing heeft een journalist te woord gestaan en na deze uitgebreide mededelingen te hebben gedaan over de nieuwe oorlogsschatting, waarop ik bij gelegenheid terug hoop te komen, het volgende verteld:

Het is moeilijk een vreemd land te regeren, maar wij maken ernst met de toepassing der bestaande wetten. Vooral dringen wij aan op het handhaven der taalwetten, die beogen recht te doen wedervaren aan de Duitse, Vlaamse en Waalse talen. De algemene leerplicht, vroeger erg verwaarloosd, wordt nu doorgedreven. De bijzondere scholen der geestelijkheid, welke dank zij de vroegere Belgische schoolpolitiek in zeer groot aantal zijn, staan onder politietoezicht. Ik vermijd liefst onnodige conflicten met de geestelijkheid, maar tegen Duitsland vijandige invloeden op de schoolkinderen kan ik niet dulden. De geestelijkheid ... ja, in het diocees van kardinaal Mercier bemerken wij de onwelwillende houding van de heren zeer goed, maar in het algemeen is er toch een streven om verstandig met onze verordeningen en wensen mee te gaan. Ditzelfde geldt ook van de talrijke ambtenaren, die langzaam aan het werk weer hebben hervat en daarvoor hun volle wedde ontvangen. In de ministeries bv. werken wij tot aan de directeurs toe met het zuiver Belgische personeel op de beste voet samen. Alleen het spoorwegverkeer, dat onder militair beheer staat, sluit, om voor de hand liggende redenen, de Belgen uit. Ook in de rechtspraak spreken Belgische rechters de vonnissen uit.

Vervolgens wijdde zijne excellentie nog uit over de terugkeer der Belgen, over het herleven der industrie, de zorg voor de arbeiders, allemaal punten, waarover zijn mening als algemeen bekend verondersteld mag worden.

Tenslotte was de interviewer naïef genoeg om de gouverneur naar de toekomst van België te vragen. Zijne excellentie antwoordde: Dat moet u aan de rijkskanselier vragen, maar hij voegde er aan toe: Bij de toekomst van België denk ik vooreerst aan Duitsland. Natuurlijk zonder de belangen van het land, dat ik moet regeren, uit het oog te verliezen.